KAPČIAMIESČIO SENOVĖS GYVENVIETĖ

Eglė MARCINKEVIČIŪTĖ, Egidijus ŠATAVIČIUS

Vykdant projektą „Lazdijų rajono ir Punsko valsčiaus savivaldybių kultūros paveldo pritaikymas turizmo plėtrai“, planuojama Kapčiamiesčio senovės gyvenvietės, vadinamos Pinčiaragiu (A 92) (Lazdijų r., Kapčiamiesčio sen.), teritorijoje įrengti turizmo infrastruktūrą: lauko baldus, šiukšliadėžę, informacinį stendą, laiptus, automobilių stovėjimo vietą, prieplauką, todėl 2006 m. atlikti žvalgomieji tyrimai, kuriais siekta patikslinti gyvenvietės vertę bei nustatyti turizmo infrastruktūrai tinkamiausias vietas.

Kapčiamiesčio senovės gyvenvietė yra 1,75 km į P nuo Kapčiamiesčio bažnyčios, 450 m į R nuo kelio Kapčiamiestis–Sapockinas, Pertako girininkijos Kapčiamiesčio miško 61 kv. R pakraštyje, Baltosios Ančios upės dešiniajame krante, jos kilpoje. Iš P, R ir Š gyvenvietės teritoriją supa upė. Šiuo metu didžioji teritorijos dalis apaugusi mišku. Gyvenvietės teritorijoje išsiskiria trys dalys: gyvenvietės PV dalis – lyguma prieš pusiasalio sąsmauką; centrinė gyvenvietės dalis – sąsmauka; gyvenvietės ŠR dalis – pusiasalis.

Sąsmauką ir pusiasalio PV dalį dengia kelių metrų aukščio žemyninės kopos. Kai kur čia pastebimi išpustyti ruožai, vyksta gana stačių ir aukštų upės krantų erozija.

Gyvenvietę 1970 m. surado archeologas R. Olišauskas. Joje aptiktas svidrinis strėlės antgalis, titnaginės skeltės, nuoskalos, keramika, puošta įspaudėliais ir įraižomis. 2000 m. gyvenvietę žvalgė LII (vadovas G. Zabiela). Smėlinguose į upę griūvančiuose šlaituose archeologinių radinių nepastebėta, todėl nurodyta, kad gyvenvietės išlikimo lygis ir teritorija turi būti tikslinami archeologiniais žvalgomaisiais tyrimais (žr. *ATL 2000 metais*, V., 2002, p. 212–215).

2006 m. archeologinių žvalgomųjų tyrimų pradžioje apžiūrėjus visą senovės gyvenvietės teritoriją, už pusiasalio sąsmaukos prasidedančiame pusiasalio išplatėjime išpustytose vietose aptiktos dvi stambios skeltės, kurios pagal tai, kad yra nuskeltos nuo dvigalio skaldytinio, priskirtinos vėlyvojo paleolito laikotarpiui (IX tūkst. pr. Kr.). Kadangi turizmo infrastruktūrą planuojama rengti kultūros paveldo vertybės PV dalyje (teritorijoje prieš sąsmauką bei sąsmaukoje), žvalgomieji tyrimai koncentruoti šioje teritorijoje. Čia ištirta 16 šurfų, iš viso 24 m^2 dydžio plotas. Nustatyta, kad senovės gyvenvietės teritorijoje yra išlikęs neintensyvus, gerokai įvairių gamtinių ir antropogeninių procesų apnaikintas kultūrinis sluoksnis. Daugelyje vietų išliko tik kultūrinio sluoksnio apatinis horizontas.

Prieš sąsmauką esančioje teritorijoje, kur nėra kopų, viršutinis žemės sluoksnis ir yra gyvenvietės kultūrinis sluoksnis / horizontas. Čia jo storis siekia iki 15–20 cm, o žemės paviršiuje jis atsidūrė eoliniams procesams erodavus vėliau susiformavusį dirvožeminį horizontą. Dėl dirvos paviršiuje vykstančių gamtinių procesų ir intensyvios antropogeninės veiklos jis baigiamas galutinai sunaikinti.

Pusiasalio teritorijoje gyvenvietės kultūrinis sluoksnis slūgso po kopomis, apie 1–3 m gylyje, kur jo storis siekia iki 20–30 cm. Tačiau ir čia jis ypač apnaikintas įvairių anks-

tesnių gamtinių ir antropogeninių procesų, o ties upės eroduojamais skardžiais nuolatos nyksta.

Galimos dar nežinomos senovės gyvenvietės pėdsakų aptikta į V–PV nuo į NKVR įtrauktos Kapčiamiesčio senovės gyvenvietės, ant aukštesnės terasos. Kadangi spėjama senovės gyvenvietė yra už teritorijos, kurioje planuojama įrengti turizmo infrastruktūrą, plačiau šis objektas netyrinėtas.

Iš viso žvalgomųjų tyrimų metu surasta 13 titnago radinių. Jie yra itin smulkūs, išskyrus už sąsmaukos prasidedančiame pusiasalio išplatėjime išpustytose vietose aptiktas 2 stambias paleolitines skeltes bei atsitiktinai ant į PV nuo senovės gyvenvietės teritorijos esančio kelio aptiktą nuoskalą. Neaišku, kas nulėmė tokį radinių smulkumą. Be to, daugelis radinių sulaužyti arimo bei gamtinių transformacijų metu. Dėl radinių smulkumo tipologiškai juos identifikuoti sunku. Visi šurfuose aptikti titnago radiniai – nuoskalos. Dauguma radinių aptikti tamsiai pilkame miškožemyje, išskyrus nuoskalas dviejuose šurfuose, kurios čia tikriausiai pateko atsitiktinai. Jos slūgsojo gilesniuose sluoksniuose, kur, spėjama, galėjo būti suplautos. Gamtos procesų poveikį šiems radiniams patvirtina ir itin nuzulintas šių radinių paviršius.

Be titnago radinių, aptikta ir viena lipdytinė neornamentuota puodo šukė, liesinta mineralinėmis priemaišomis. Dėl keramikos fragmentiškumo sunku pasakyti, ar ji susijusi su titnago radiniais.

Žvalgytoje teritorijoje radiniai pasiskirstę netolygiai. Išskirtos dvi radinių telkimosi vietos. Daugiausia radinių aptikta pusiasalio sąsmaukoje ir priešais ją, prie P ir PR šlaito. Dar viena nedidelė radinių telkimosi vieta pastebėta žvalgytos teritorijos PV pakraštyje (per 40–50 m nuo R skardžio).

Titnaginių radinių kultūrinę-chronologinę priklausomybę dėl titnaginių dirbinių nebuvimo ir nuoskalų smulkumo nustatyti sunku. Dvi atsitiktinai išpustytose vietose už pusiasalio sąsmaukos esančiame pusiasalio išplatėjime aptiktos stambios skeltės pagal tai, kad yra nuskeltos nuo dvigalio skaldytinio, priskirtinos vėlyvojo paleolito Svidrų kultūrai. Smulkesni radiniai gali būti datuojami ir vėlesniais akmens amžiaus laikotarpiais (IX–V tūkst. pr. Kr.).

KAPČIAMIESTIS ANCIENT SETTLEMENT

In 2006 field evaluation was conducted at the Kapčiamiestis ancient settlement that is called Pinčiaragis (A 92) (Lazdijai Dist.). During the evaluation, 16 test pits with a total area of 24 m^2 were excavated in the territory of the ancient settlement and near it. It was established that the cultural layer of the ancient settlement has been significantly disturbed by prolonged human agricultural activities and various natural erosion processes caused by the wind and running water. Small fragments of the cultural layer still survive under dunes (on the peninsula and isthmus) and at their SW foot (opposite the isthmus). The flint finds that were found date to the Late Palaeolithic – Mesolithic (?) period (9th–5th millennium BC).

Traces of another possible ancient settlement were discovered to the W–SW of the evaluated territory (over 40–50 m of the E precipice) on a higher terrace.